

انتخاب عمومی

- نویسنده: دنیس مولر
- مترجمان: فرهاد خدادادکاشی و مسعود محمدی
- ژانر و دسته‌بندی: اقتصاد بخش عمومی
- مشخصات نشر: شرکت چاپ و نشر بازرگانی، چاپ اول، سال ۱۴۰۴

چکیده: علی‌رغم اینکه زمان طولانی از شروع زندگی اجتماعی انسان می‌گذرد، اما تا اواسط قرن بیستم نظریه‌ای علمی برای توضیح نحوه تصمیم‌گیری جمعی ارائه نشد. جیمز بیوکنن، برنده جایزه نوبل اقتصاد در سال ۱۹۸۶ و یکی از بنیان‌گذاران نظریه اقتصادی انتخاب عمومی متناسب با تعریفی که لاکاتوش از برنامه تحقیقاتی ارائه داده است، انتخاب عمومی را به مثابه یک برنامه پژوهشی یاد می‌کند. وی معتقد است انتخاب عمومی مشابه یک برنامه پژوهشی دربرگیرنده هسته سختی متشکل از سه پیش‌فرض است که دامنه تحقیق انتخاب عمومی را محدود می‌کند و علاوه بر این، آن را در برابر انتقادات مصون می‌دارد. این سه پیش‌فرض به‌ترتیب فردگرایی، انتخاب عقلایی و سیاست به‌عنوان مبادله می‌باشند. دانشجویان و پژوهشگران اقتصاد با دو پیش‌فرض اول آشنا هستند، اما فرض سوم ممکن است برایشان ناآشنا باشد. فرض سوم بر این نکته تاکید دارد که افراد در تصمیم‌گیری‌های جمعی و سیاسی مشابه بازار مبادله می‌کنند. به عقیده بیوکنن نظریه انتخاب عمومی از نیمه دوم قرن بیستم به‌عنوان یک برنامه پژوهشی شکل گرفت تا شکاف علمی موجود در حوزه تصمیم‌گیری‌های جمعی را توضیح دهد. وی با مشاهده این نکته که در نیمه دوم قرن بیستم بین یک‌سوم تا دوسوم تخصیص منابع در دموکراسی‌های غربی توسط دولت و از طریق نهادهای سیاسی جمعی صورت گرفته، در تعجب بود که چرا اقتصاددانان به اقتصاد سیاسی و تصمیمات جمعی بی‌اعتنا هستند و برای توضیح آن تلاش نمی‌کنند و در عوض بیشتر هم خود را به توضیح نحوه کارکرد بازار اختصاص داده‌اند. بیوکنن معتقد بود تحلیل گران علم سیاست نیز در توضیح انتخاب جمعی عملکرد بهتری نسبت به اقتصاددانان نداشتند. در علم سیاست هیچ مبنا و نظریه‌ای برای توضیح پدیده تصمیم‌گیری جمعی ارائه نشد که از طریق آن بتوان یک نظریه ابطال‌پذیر در این خصوص استخراج کرد. برای درک مشاهدات و واقعیت‌های تجربی در مورد نحوه تصمیم‌گیری جمعی به یک الگو و نظریه نیاز بود. بیکنن در سال ۱۹۴۹ برای اولین بار در توضیح تصمیم جمعی اثری را منتشر کرد که به عقیده وی این تلاش کم‌اثر در واقع فراخوانی بود برای تشویق اقتصاددانانی که مشغول مطالعه مسائل مالیاتی و مخارج دولت بودند تا به مقوله سیاست و انتخاب جمعی نیز توجه داشته باشند.

انتخاب عمومی و علم سیاست دارای نقاط اشتراک و افتراق می‌باشند. موضوع علم سیاست مطالعه رفتار انسان در فرایندهای سیاسی و عرصه عمومی و تصمیم‌گیری جمعی است، در حالی که علم اقتصاد رفتار انسان را در بازار مطالعه می‌کند. در علم سیاست فرض بر این است که انسان سیاسی، منافع عمومی را دنبال می‌کند در حالی که در علم اقتصاد فرض بر این است که انسان منافع شخصی خود را دنبال می‌کند. اما برخلاف علم اقتصاد، موضوع انتخاب عمومی مشابه علم سیاست است؛ یعنی رفتار دولت، قواعد رای‌گیری، رفتار رای‌دهندگان، احزاب، بوروکراسی و مشابه آن مطالعه می‌شود، اما پیش‌فرض‌های انتخاب عمومی و روش تجزیه و تحلیل آن مشابه علم اقتصاد و متفاوت از علم سیاست است. در انتخاب عمومی، انسان، خودخواه، عقلایی و حداکثرکننده مطلوبیت است. افراد به‌عنوان رأی‌دهنده، سیاست‌مدار و مقام دولتی به‌دنبال اتخاذ تصمیماتی هستند که هزینه‌های خود را حداقل و منافعشان حداکثر شود و بر این اساس در تصمیم‌گیری‌های جمعی در راستای منافع خود اقدام می‌کنند. تصمیم‌گیران سیاسی افراد بی‌طرفی نیستند که صرفا منافع عمومی را دنبال کنند، بلکه به هنگام تصمیم‌گیری جمعی همواره تعارضی بین منافع شخصی و منافع گروهی وجود دارد. منافع عمومی مبنای تصمیم‌گیری جمعی است، اما اساسا فضای مفهومی منافع عمومی در هر موضوع تصمیم‌گیری بسیار

گسترده است و مشارکت‌کنندگان در تصمیم‌گیری جمعی در خصوص منافع عمومی توافق نظری ندارند و به عبارت دیگر هر یک از افراد تعریف خاص خود را از منافع عمومی در نظر می‌گیرد و تعارض بین تعاریف آنها اجتناب‌ناپذیر است. البته شکی نیست که این عدم توافق در مورد مفهوم منافع عمومی ناشی از تفاوت و تعارض منافع شخصی افراد است. بر این اساس ضروری است در تحلیل انتخاب جمعی تقابل و رقابت بین منافع گروه‌های مختلف مورد توجه قرار گیرد که این امر رسالت نظریه انتخاب عمومی است.

انتخاب عمومی ماهیتا یک موضوع بین‌رشته‌ای است و به‌عنوان شعبه جدیدی از علم اقتصاد ضمن پذیرش دوگانگی فوق یعنی اینکه انسان هم عمل سیاسی و هم اقدام اقتصادی انجام می‌دهد، رفتار انسان را در عرصهٔ عمومی مطالعه می‌کند. انتخاب عمومی، شاخه‌ای از علوم اجتماعی است که موضوع آن مطالعه اقتصادی شیوه‌های تصمیم‌گیری غیربازاری است یا به‌طور ساده می‌توان آن را به صورت کاربرد علم اقتصاد در علم سیاست تعریف کرد. انتخاب عمومی را می‌توان شاخه‌ای از علم اقتصاد دانست که روش‌های مرسوم در علم اقتصاد را به‌کار می‌گیرد تا ماهیت تصمیم‌گیری‌ها جمعی و سیاسی و دولتی تشخیص داده شوند. انتخاب عمومی کمک می‌کند تا فرایند تصمیم‌گیری جمعی بخصوص تصمیم‌گیری دولت بهتر شناخته شود و نقاط قوت و ضعف دولت در تصمیم‌گیری‌های جمعی و همچنین موارد شکست بازار و ضرورت دخالت دولت و همچنین شکست دولت نیز تشخیص داده شود.

امروز دیگر اقتصاد بخش عمومی یکی از گرایش‌های مهم علم اقتصاد است که دانشجویان ایران علاقه‌مند به تحصیل در این گرایش در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری هستند. در خصوص موضوعاتی مثل مالیات‌ها و مخارج دولت به قدر کافی کتاب به زبان فارسی منتشر شده است و اساس مطالعه مباحث مربوط به این حوزه‌ها به زبان انگلیسی برای آن‌ها کار سختی نیست. اما انتخاب عمومی بخشی از گرایش اقتصاد بخش عمومی است که متون آن به زبان اصلی در مقایسه با متون بخش مالیات و مخارج دولت، پیچیده‌تر و فهم و درک آن کمی سخت‌تر است. علاوه بر این مشاهده شده است که بعضی از اساتید در بعضی از دانشگاه‌ها، انتخاب عمومی را در برنامه درسی گرایش اقتصاد بخش عمومی قرار نمی‌دهند. در مجموع با توجه به مراتب فوق و با هدف اینکه متنی در اختیار دانشجویان قرار گیرد که اشتباهات محتوایی آن حتی‌المقدور کمتر باشد، مترجمین کتاب حاضر، جناب آقای خداداد کاشی با تجربه بیش از سه دهه تدریس (مترجم ۸ فصل اول و تجدیدنظر در ترجمه فصل ۹) و جناب آقای مسعود محمدی (مترجم فصل ۹)، تصمیم بر آن گرفتند که ۹ فصل کتاب را ترجمه کنند. یکی از مزایای کتاب حاضر آن است که آنجا که متن نیاز به توضیح بیشتری دارد توضیحات لازم در پانوشت ارائه شده است. این ۹ فصل در قالب دو بخش جانمایی شده‌اند. پس از فصل اول که همان مقدمه کتاب است، در بخش اول عنوان «سرچشمه‌های پیدایش دولت»، سه فصل «دلیلی برای انتخاب جمعی، کارایی تخصیصی»، «دلیلی برای انتخاب جمعی، بازتوزیع» و «انتخاب قاعده رای‌گیری» قرار گرفته‌اند. پس از آن در بخش دوم تحت عنوان «انتخاب عمومی در دموکراسی‌های مستقیم»، پنج فصل جانمایی شده‌اند که به ترتیب عبارتند از «قاعده اکثریت، جنبه‌های اثباتی»، «قاعده اکثریت، ویژگی‌های هنجاری»، «قاعده اکثریت، بدیل‌های ساده»، «قاعده اکثریت، بدیل‌های پیچیده‌تر» و «خروج، ابزار عقیده و عهدشکنی». در طول کتاب «دنیس مولر»، نویسنده کتاب و استاد دانشگاه وین، تلاش کرده است ضرورت و علت انتخاب عمومی و شیوه‌های تصمیم‌گیری جمعی و نقاط قوت و ضعف هر یک از این شیوه‌ها را معرفی کند.